

Nusayriler’de “Amcalık” Kurumu ve İşlevleri¹ “Unclehood” Institution and its Functions in Nusayris

Cahit ASLAN^a

^a Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Adana/Türkiye, caslan@cu.edu.tr

Makale Bilgisi/Article Info: Geliş/Received: 03.12.2018 Düzeltme/Revised: 25.12.2018

Kabul/Accepted: 30.12.2018

Öz:

Genellikle Müslüman topluluklar içerisinde gösterilen Nusayriler, Arap Alevisi olarak da bilinirler. Akidelerinin tarifi olarak ifade edilen Nusayrilik ise Batınilikten kaynaklanan bir Şii fırkasıdır. Türkiye’nin Doğu Akdeniz havzasında yer alan Mersin, Tarsus, Adana, İskenderun, Antakya ve Samandağ şehirleri ve kırsal bölgelerinde yaşayan Nusayrilerin ana kolu Suriye’nin Lazkiye bölgesinde bulunur. Her kültür ögesi gibi dini bilgi ve davranışlar bebeklik dönemlerinden itibaren sosyalizasyon faktörleri tarafından adım adım bireylere aktarılır. İşte bu çalışmanın amacı Türkiye’nin spesifik dini gruplarından biri olan Nusayrilerde dini sosyalizasyon faktörü olarak özgün “Amcalık” kurumunun yapısal-işlevsel sosyoloji açısından ele alıp incelenmesidir. Toplumsal yapıların açık işlevlerinin yanı sıra gizli işlevleri de bulunmaktadır. Ayrıca sosyal yapıların bozuk işlevleri de söz konusudur. Çalışmanın ihtiyaç duyduğu veriler alan araştırması kapsamında gözlem ve bireysel görüşme gibi teknikler ile elde edilmiştir. Araştırmanın temel verileri Nusayri çalışmalarına ilişkin literatürün tekrar gözden geçirilmesi ile oluşturulmuştur. Çalışma betimsel bir çalışma olup geleceğe yönelik bir projeksiyonda bulunmamaktadır. Bu çalışmaya göre Nusayrilerdeki amcalık kurumu yalnızca dini akideye ilişkin bilgileri genç Nusayri erkek bireylere aktarmamaktadır, aynı zamanda toplumun gizli örgütlenmesini de sürdürmekte; diğer yandan Nusayrilerde sosyal sermaye de meydana getirmektedir. Fakat amcalık sürecini tamamlayan genç erkek Nusayriler düşünsel olarak Türkiye toplumu ile arasında bütünleşmeyi gerçekleştirmemektedir. Bu durum da amcalık kurumunun bozuk ya da ters fonksiyonları konusundan bir algının oluşmasına neden olmaktadır. Nusayriler Türkiye toplumunun temel bileşenlerdir. Fakat işlevsel bütünlükleri tekrar üzerinde düşünülmesi gerekli kılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Nusayriler, Arap Aleviliği, Nusayriler’de Amcalık

¹ Bu makale, 10-12 Mayıs 2018 tarihleri arasında Aksaray Üniversitesi ve Muhafazakâr Düşünce Dergisi tarafından düzenlenen ULUSLARARASI DİN SOSYOLOJİSİ Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuş olan bu çalışma genişletilerek makale formatına uygun hale getirilmiştir.

GİRİŞ

“Nusayriler Lübnan, Suriye ve Türkiye’nin güneyinde Adana, Mersin ve özellikle de Hatay’da yaşamaktadır. Hatay’da yaşayan Nusayriler, Türkiye’de yaşayan diğer etnik gruplara göre, daha kapalı ve daha gizli bir cemaat örgütlenmesine sahiptirler. Nusayriliğin en belirgin özellikleri; Hz. Ali’nin tanrılaştırılması, Hızır inancı ve türbe inancının güçlülüğü, tenasüh, tevil ve takiyye, Hıristiyan bayram ve törenlerinden etkilenme ve amcalık geleneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Amcalık geleneği, sadece bir enkültürasyon (kültüre giriş, kültürel benzetme) (Kirman, 2016:149) aracı değil, aynı zamanda, Nusayri erkek çocuklarına sosyal davranış biçimleri ve Nusayriliğin dini bilgilerini de öğretildiği, bir ergenliğe geçiş ve dine giriş ritüeli olarak da görülebilir” (Türk, 2016: 54).

Dine, kültüre giriş törenleri, bir topluluğu birbirine bağlayan toplumsal değer ve fonksiyonlarının yanı sıra, inancın sürekliliğinin sağlanması bakımından da oldukça önemlidir. Bir tür biyolojik olmayan akrabalık biçimi olan amcalık geleneği, aynı zamanda erkek çocuğa Nusayri kültürel kimliğinin kazandırıldığı bir eğitim süreci ile beraber yeni sosyal sermayelerin oluşmasını da sağlamaktadır. Fakat aynı zamanda bu törenler genci kendi etnik grubuna hazırlarken aynı zamanda diğer gruplardan uzaklaşmasını ve toplumun geneliyle bağlarının zayıf kurulmasına da neden olmaktadır. Öngörülme bu süreçler gencin yetişkinlik dönemlerinde ya kendi inanç çevresi ile çatışmasına ya da dış çevre ilişkilerinde uyum sorunlarına yol açmaktadır. Bu şekilde bire çift kişilikli yetişmesine yol açmaktadır.

Nusayrilere ait gizli dini bilgi ve sosyal davranışları bir sonraki nesillere aktarmak gibi bir işleve sahip olan amcalık uygulaması ergenlik dönemine girmiş olan 10-14 yaşları arasındaki erkek çocuklara yönelik olup kadınlar bu gelenekten tamamen muafırlar. Öyle ki kadınlar, namaz ritüelinin yapıldığı yere bile yaklaşmazlar. Kadınlar sadece namaz için gelen misafirlere yemek pişirip ikram etme gibi davranışlarla yükümlüdürler. Orada erkeklerin okuduğu Nusayri dualarını öğrenmeleri bile yasaktır. Hatta kadınlar namazın yapıldığı yere yakın iseler duaları duymamaları için kulaklarını tıkamaları gerekir.²

Nusayrilerde yer alan “amcalık kurumu”nun Nusayriliğe giriş ve yeni nesle dini bilgilerin aktarılması gibi açık fonksiyonlarının yanı sıra “latent” (örtük, farkında olunmayan) ve “disfonksiyonları” (bozuk işlevler) da söz konusudur. Bu çalışmada da Nusayrilerdeki amcalık kurumunun hem fonksiyonel yönleri hem de disfonksiyonel ve latent fonksiyonel yönlerini incelemeyi amaçlamıştır.

YÖNTEM

Çalışma nitel paradigmaya uygun olarak tarihsel dokümantasyon ve bireysel mülakat analizlerine dayanmaktadır. Analizler yapılırken öncelikle alanla ilgili yapılmış akademik yazına müracaat edilmiştir. Nusayri isimlendirmesi Arap Alevisi, Fellah vb. isimlendirmelere

² Adana bölgesinde yaşayan 54 yaşındaki Bayan Ö.S. ile yapılan mülakat.

konu olan ve Türkiye'nin güney kesimlerinde olan dini grubu temsilen kullanılmıştır. Çalışmada Nusayriliğin teolojik, kültürel ve sosyal örgütlenmelerinden ziyade onlara özgü olan "amcalık" kurumu ile sınırlı tutulmuştur.

Bu çalışmada amcalık kurumu hem kuramsal hem de alan çalışmalarına dayalı olarak gerçekleştirilen yayınların nitel bir okumasına dayalı olup mülakatlarla desteklenmiştir. Mülakatlar günlük hayatın akışı sırasında gerçekleşmiş olup, mülakatlar için bir protokol tutmak sadece beş kişi ile sınırlandırılmıştır. Hem literatürde hem de gözlem ve mülakatlardaki veriler "etik yorum" ile sunulmuştur.

BULGULAR

Fonksiyonalizm

Sosyoloji bilimi dini meselleri olgusal olarak ele alır ve değerlendirmelerini de belirli kuramsal çerçeveler içinde yapar. Sosyal meseleler olgusal olarak ele alınınca karşımıza kurum ya da "yapı" kavramı çıkmaktadır. Kurum kısaca bireyin toplumsal bir ihtiyacı geliştiğinde o ihtiyacı nasıl gidereceğine dair toplumca benimsenmiş bir grup tarafından desteklenen kesin, resmi prosedürler seti diyebiliriz (Aslan, 2016; Aydın, 1997). Her kurum bir veya çok işlevleri yerine getirerek organik bileşkelerinden de toplum oluşur. Sosyoloji disiplinindeki fonksiyonalist teori kurumlara özel bir ilgi göstermektedir.

Fonksiyonalist teoriye göre, "organizma" parçalardan oluşur ve bu parçalar bir "sistem" oluştururlar. Yani aralarında anlamlı bir ilişkiler ağı vardır. Bu da tüm toplumu meydana getirir (Malinowski, 1992). İşte fonksiyonalizme göre fonksiyonel analizin ötesinde, sosyal alanın fonksiyonel analizle bilimsel olarak ve yeterince anlaşılabilir. Sosyolojide Durkheim gibi fonksiyonalizmin klasik kurucu isimlerinden çağdaş versiyonlarına geçildikçe kuram tekamül geçirmiştir. Bunun en ünlülerinden biri de Robert K. Merton'dur. Sosyolog Merton, fonksiyonalist teoriye katkıda bulunan sosyologlar arasında tartışmasız en önemli isimdir. Merton'ın katkısı "fonksiyon" kavramının analiziyle başlar. Ona göre daima "olumlu" bir anlam yüklenerek kullanılmış olan "fonksiyon" kavramı, toplumsal sistemi tümüyle yansıtmamaktadır (Merton, 1968).

"Bazı sosyal ve kültürel öğelerin sosyo-kültürel bir sistem içinde bazı gruplar için işlevlerine sahip olması ve başkaları için mümkün olmaması da mümkündür. Bu nedenle, analist, belirli bir sosyokültürel öğenin işlevsel olduğu grubu veya grupları açıkça belirtmelidir. Bu tür maddeler, genellikle çeşitli sosyo-kültürel sistemlerin yanı sıra çeşitli gruplar üzerinde olumlu ve olumsuz çeşitli sonuçlara sahiptir" (Elwell, 2009).

Merton'a göre kurumların fonksiyonları ilk elden ifade edilebilir ancak fonksiyonel bir analiz yapıldığında kolayca görülmesi mümkün olmayan işlevlerle de karşılaşmak mümkündür. Bu noktada Merton, "açık fonksiyon" (manifest function) ve "gizli fonksiyon-farkında olunmayan-ön görülmeyen" (latent function) ayrımını yapar (Merton, 1993: 31-53). Daha açık bir ifadeyle yapılar-kurumlar, bilinen işlevlerinin yanı sıra, örtülü birtakım işlevler

de üstlenmiş olabilirler. Açık fonksiyon, bir yapının “istenilen” ve “kabul edilen” işlevlerini belirtirken, gizli fonksiyon “istenilmeyen” ve/veya “kabul edilmeyen” işlevlerini ifade eder (Kirman, 2016: 110). Örneğin bir ceza evinin amacı, işlevi suçluların rehabilitasyonu ve topluma tekrar kazandırılmasıdır. Fakat cezaevine giren sıradan bir hırsız içerideki profesyonel hırsızlardan usta bir hırsız olmalarının yöntemini öğrenebilir; bu da onun daha çok hırsızlık yapmasını teşvik eder.

Merton ayrıca sistemde yer alan bir unsurun “olumlu” işlevlerinin yanı sıra “olumsuz” işlevlerinin de olabileceğini ileri sürer. Yani sistemin ahenk ve bütünleşmesine katkıda bulunan işlevler olduğu gibi, bu ahenk ve bütünleşmeyi azaltan, hatta yok eden işlevler de olabilir. Merton bu tür işlevler için “disfonksiyon” kavramını kullanır. Örneğin din kurumu, topluma bütünleşme yönünde katkıda bulunurken, çatışmalara da sebep olabilmektedir.

Üçüncü olarak Merton, bir sistemde olumlu ya da olumsuz bir işlevi olmayan unsurların da bulunabileceğini ileri sürmüş, bu unsurları “fonksiyonel olmayan” (nonfunctional) terimiyle ifade etmiştir.

Şayet sistemdeki unsurların “bilinen ve arzu edilen” açık işlevlerinin yanı sıra “bilinmeyen ve arzu edilmeyen” gizli işlevleri de varsa, bunun da ötesinde ahengi sağlayan -olumlu- işlevler ve ahengi bozan -olumsuz- işlevlerin varlığı söz konusuysa, bu işlevlerden birinin ya da diğerinin ön plana çıkması olumlu veya olumsuz sonuçları olacaktır. Bu olumsuz ise kural yerine kuralsızlığın hâkim olduğu “anomi” meydana gelecektir.

Nusayriliğin Tarihi

Nusayrilerin tarihteki yerleri ve irki kökenleri hakkında birbiriyle çelişen oldukça tartışmalı iddialar mevcuttur. Kimileri onları Arap soyuna bağlarken kimileri ise, onların Türk olduklarını iddia etmektedir. Bazı yazarlar Nusayri tarihini Yemen’den başlatırken bazıları Mısır’a kadar uzatmaktadır. Bazı yazarlar da bugünkü Suriye sınırları ve Antakya’yı içine alan bir coğrafyada bağımsız varlıklarını sürdürdüklerini iddia etmektedir.

Osmanlı belgelerinde, “Çukurova’nın, Amik’in, daha doğrusu Akdeniz Bölgesinin en eski sakinleri” (Yiğenoğlu, 2001:7) olarak geçen Nusayriler, İlber Ortaylı’ya göre, bir zamanlar Türkmenlerle çevrili bir denizde Arapça konuşan bir etnik grup olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir (Ortaylı, 1999: 42).

Nusayrilerin büyük bir kısmı atalarının eski Arap kabilelerinden olan Evsî ve Hazerci kabilesinden geldiğine inanır (Muallaoğlu, 1998: 63). Bazıları kendilerini Arap ırkından olan Gassanoğullarına dayandırır (Et- Tavail, 2000: 42). Hasan Atıcı gibi bir kısım Nusayri, “Arap kökenli olduğunu ve Yemen’de yaşanan büyük sel felaketinden sonra Benikahtam adlı bir kabile olarak önce Irak’a, sonra Suriye’ye göç ettiklerini” iddia etmektedirler (Yiğenoğlu, 2001:7). “Abbasiler döneminde (9. yy) Hatay, Adana, Tarsus, Mersin de yerleştirilmişlerdir” (Önder, 1999: 219).

İslam'daki ilk ayrışma ile beraber "İmamlık ve halifeliği Ali'ye ait bir hak sayıp onu diğer sahabelerden üstün tutanlar, Peygamber'in, Gadir-i Hum ve Veda haccındaki vasiyetlerini kanıt göstererek velayet ve vesayetini yalnızca Ali ve Ehl-i beyte özgü olduğunu iddia ettiler. Ebu Bekir, Ömer ve Osman'ın halifeliklerini, dini ve dünyevi imamlığın niteliklerini haiz ve sahih sayanlar ise, imamlığın niteliği gereği halifelikten ayrılmaz olduğunu ve bunun da yalnızca Haşimoğullarına ait ya da Ehl-i beyte tanınmış devredilemez bir hak olmadığını ve bütün Kureyşlilere de tanınmış bir hak olduğunu iddia ettiler" (et-Tavil, 2000:21-22). "Kerbela olayından sonra da Müslümanlar Şiiler ve Sünniler diye gerçek anlamda ikiye bölündü, iki taraf birbirine düşman gözülle bakmaya başladı" (et-Tavil, 2000:106).

Müslümanların Şii ve Sünni olarak iki ana mezhebe bölünmesinden sonra Aleviler, imami ve siyasi kurumun bir çatı altında toplandığı toplumsal örgütlenmeye geçtiler. Bu imami ve siyasi oluşum Ali'nin ölümünden sonra oğulları Hasan ve Hüseyin ve onun torunları olan 12 imam boyunca varlığını sürdürdü. İmamlardan sonra Alevi düşüncesinin devamını bu bablar ve ardılları devam ettirmiştir. Daha sonra bunlara şeyh denmiştir. 9. yüzyılda 14. İmam Mehdi'nin kaybolması ve imamlığın bitimiyle ortaya çıkan en son bab 11. imamın babı Muhammet b. Nusayr, Alevi inancının o zamanki tek otoriter kişisi olarak Araplar arasında yer edinir. Irak dolaylarında kabilesiyle yaşamını sürdüren Muhammet bin Nusayr savaşmak için geldikleri Suriye'de "Lazkiye yakınlarındaki Ansariye dağlarını kendine yurt edinir ve Alevi heteredoks bir tarikat kurar ve Nusayriler olarak anılan kendine özgü gizli bir inanç geliştirir. Bu inanç, eski Suriye veya Fenike putperestliğinden (başlıca şu üçlüye tapınma: Güneş, Ay ve yıldızlar veya Gökyüzü) ve çeşitli Hıristiyan ayinleri ve bayramlarından etkilenmiş bir karışımdır. Bu inanç kendini, daha çok Şii-İsmaili bir üslupta, yani Muhammet'in amcasının oğlu ve onun yanında büyüyen (Şia'ya göre) peygamberin mükemmel bir modeli olan imam Ali'ye ve yine Muhammet'in İranlı sahabetisi Selman-ı Farisi'ye bağlılık şeklinde göstermiştir" (Maoz, 1991:43). Bu süreçle beraber Nusayrilik farklı bir etnodini grup olarak varlık kazanır. "Nusayrilikten kasıt, Arap soyundan geldiklerine inanan, Mersin, Tarsus, Adana, İskenderun, Antakya mihverinde yaşayan ve aynı şekilde Suriye, Lübnan ve başka coğrafyalarla bağları bulunan bir grup insanın İslami inançları-akideleridir" (Uluçay, 1999:21). Aslında "Alevilik (genel olarak) inanışları ve ritüelleri birbirinden oldukça farklı, heteredoks toplulukları (etnik açıdan) tanımlamak için kullanılan bir üst kavram" (Yeğenoğlu, Cumhuriyet, 26 Mart 2001) iken Nusayrilik homojen bir cemaati ifade eder. Fakat daha detaylı bakınca altta bu isim ve bölge farklılıklarının yanı sıra ritüellerde, dilde, Alevilik yorumlarında farklılıklar görülür. En önemlisi ise, toplumsal dokularından kaynaklanan farklılıkların varlığıdır.

Nusayriler "dinsel öğretileri hakkında kendilerinin, asıl Anadolu Aleviliği olarak da bilinen Kürt ve Türk Alevilerinden daha fazla bilgi sahibi olduklarına ve bu nedenle daha aydınlanmış bir grup olduklarına inanırlar. Öteki Alevi gruplarından en önemli farkları, Anadolu Alevi kadınlarının dini törenlerine katılmasına ve bu törenlerin gizemlerini paylaşmasına izin verilmesine karşı Nusayrilikte bu durumun söz konusu olmamasıdır" (Andrews, 1989: 214-218).

Diğer yandan itikat bakımından hepsi aynı olan Evsî, Hazerci, Ansari gibi değişik aşiretlere ayrılırlar (Muallaoğlu, 1998. 47). Fakat, Nusayriliğin kuruluşunu takip eden yıllarda mezhebe liderlik yapan kişiler geldikleri sülale içerisinde ve buldukları bölgede daha etkili olmuşlardır. Bu sayede de Nusayrîlik kendi içinde alt gruplara ayrılmıştır. Bunlar genel hatlarıyla 1- Haydariler ve 2- Kilazilerdir (Sinanoğlu, 1997: 25; Fığlalı, 1980: 15036).

Nusayrîlerin büyük çoğunluğu Suriye, Lübnan, Irak ve Türkiye’de bulunmaktadır. Toplam nüfuslarının büyük bir kitlesi “Suriye’nin Lazkiye ve Cebel-i Ensariyye bölgesinde, kısmen Lübnan’ın kuzey kesimlerinde bulunmaktadır” (Öz, 1999:186).

Türkiye’deki nüfusları kesin bir şekilde bilinmemekle birlikte “bir milyon civarında” (Önder, 1999:222) olduğu tahmin edilmektedir.

Üzüm’ün (2007) tespitlerine göre Hz. Ali’ye ilâhlık isnat eden bâtinî bir fırkaya isim olmuştur. Bâtinî karakteri dolayısıyla ismi, tarihi ve inanç yapısı hakkında önemli bilgi eksiklikleri bulunan ve farklı farklı görüşlere konu olan Nusayrîler ve Nusayrîlik, mensuplarınca yayımlanan eserler ve akademik araştırmalar sayesinde bir dereceye kadar aydınlatılabilmektedir.

Irak’ta kurulmasına rağmen 11. yüzyılın ortalarından itibaren daha çok Suriye ile Adana-Mersin yöresinde tutunabilmiş olan Nusayrîlik fırkası, kabileler arası mücadeleler yanında ve bölgedeki siyasî dalgalanmalara paralel olarak varlığını sürdürmüştür (Aslan, 2005; Andrews, 1992 Et-Tavil, 2000; Fığlalı, 1986; Maoz, 1991; Mason, 1988; Ortaylı, 1999; Uluçay, 2001).

Tarih boyunca aile, soy, aşiret ve daha büyük aşiretler (Hayyâtiyye, Kelbiyye, Mehâlibe, Haddâdîn) şeklinde ve kapalı bir hayat yaşayan Nusayrîler, Suriye ve Türkiye’de millî devlete adapte olmakta zorluk çekmemiştir. Ancak modern hayat karşısında diğer bâtinî topluluklarda olduğu gibi özellikle şehirlerde geleneğe bağlılık ciddi derecede zayıflamış, ayrıca yaygın İslâmî anlayışa yahut İsnâaşeriyye Şiîliği’ne belli ölçüde de olsa yaklaşanlar görülmüştür. Günümüzde Nusayrîler yaşadıkları üç ülkeden biri olan Suriye’de Lazkiye ve Cebel-i Ensariyye bölgesi başta olmak üzere çeşitli yerlerde tahminen % 8-12 arasında bir nüfus oranına sahiptir.

Nusayrîlik diğer bâtinî gruplar gibi İslâm’la birlikte, başta Sâbîlik olmak üzere doğup geliştiği bölgelerdeki eski inanç ve anlayışların iç içe geçtiği bağdaştırmacı bir inanç yapısına sahiptir. Namaz gibi İslâm’ın diğer temel ibadetlerinin de te’vil edildiği Nusayrîlik’te oruç Hz. Peygamber’in babası Abdullah’ın sessizliğini temsil eder ve diğer bâtinî mezheplerdeki gibi “sırları başkalarından gizlemek” anlamına gelir. Zekât Selmân-ı Fârisî’yi temsil eder ve “dini öğrenip başkalarına nakletme” mânâsındadır. Bununla birlikte fırkanın iç işleyişinde zekât çeşitli vesilelerle icra edilen merasimlerden sonra şeyhe verilen paradır. Kendine özgü davranışları ile fırkaca kutsal sayılan kişileri sembolize eden haccın Ortodoks Müslümanlıktaki ile bir ilgisi yoktur (Üzüm, 2007: 272).

Fırka, Muhammed b. Yûnus el-Kilâzî zamanında (ö. 1011/ 1602) Kitâbü'l-Mecmû'da yer alıp Hz. Muhammed ile Hz. Ali'den bahseden bazı ibarelerin yorumu konusunda ikiye ayrılmıştır. Ana yapı fırkanın H. IX. (M. XV.) yüzyıldaki reislerinden Ali el-Haydarî'ye nisbetle Haydariyye (Gaybiyye, Şemsiyye) diye anılmış, sayıca daha az olan kesim ise İbn Yûnus el-Kilâz'a nisbetle Kilâziyye (Kameriyye) adını almıştır (Üzüm, 2007: 271).

Nusayrilerde Amcalık Kurumu ve İşlevleri

“Mecûsîlik'teki on beş yaşına gelen her çocuk için dine giriş töreni (Nevzot) düzenlenmesine benzer şekilde Nusayrilerde de Gammu Sala adını verdikleri “Amcalık Geleneği” mevcuttur. Amcalık geleneği, ergenlik çağına gelen, annesi ve babası Nusayri olan erkek çocukların, önceden belirlenmiş dini olarak “amca” dedikleri kişinin yanında Nusayriliğin teolojisine ilişkin en temel kaynak olan ve Nusayrilerin ezbere bilmesi gereken ve ezberlemek zorunda oldukları bir kitap olan Kitab'ul Mecmuu” (Harris, 2005: 75-76) ile “inançlarının gereklerini ve diğer dualar öğrenmeleridir” (Üzüm, 2007: 274). “Nusayrilerde Amcalık geleneği sadece bir kültürleşme aracı olarak değil, aynı zamanda dini bilginin “amcaları” tarafından genç erkeklere verildiği, Nusayrilik ve sosyal davranış biçimlerinin kazandırıldığı ergenlik törenleridir. Kural olarak çocuk, bu dönemde, gerekli bilgileri elde edene kadar amcasının evinde kalır. Nusayri olmak için eğitilen çocuklar, kesinlikle gizli olduğu kabul edilen bu dini bilgileri ortaya çıkarmamak için yemin ederler. Bu süreçte çocuğun Nusayri kültürel kimliğini kazanması sağlanır” (Türk, 2016: 14). Nusayrilerde bu yüzden biyolojik amca çocukları arasında evliliğe müsaade edilse de “dini amca” çocukları arasında evliliğe müsaade edilmemektedir. Bu yüzden “dini amca” çocukları kardeş saymaktadır.

Bir anlamda “Nusayrilik'te sosyal ve dinsel bir akrabalık bağı kurumu olan Emmü'l Seyyid yani din amcası belirlenmesi ve gencin/adayın Nusayrilerin inacına geçişi törensel bir takım prosedürlerle gerçekleşmektedir. Erkekliğe geçiş olarak da kabul edilen tören üç aşamada gerçekleşmektedir. Bu aşamalara, 1. Girdi (Tadeyî), 2. Orta (Tıdeynîs), 3. Çıktı (Tıdlîhâ/tatlia) denemektedir. Her aşama için ayrı ritüel bir tören yapılmaktadır. Bu süreç, yaklaşık olarak bir yıl sürmektedir. İlk törenle ikinci tören arası 40 gün, ikinci tören ile son tören arası ise 7 ya da 9 ay arasında değişmektedir” (Çağınlar, 2018: 11-12). “Mahallinde yapılan alan çalışmalarında Kilâzîler'de en azından bazı bölgelerde fırkaya giriş merasiminin tek celseli bir törenle gerçekleştirildiği ifade edilmiştir” (Üzüm, 2007: 273).

“İlk aşama sinama aşamasıdır. Mekli olarak da adlandırılan bu aşamada Nusayrilik'e girişin belli evreleri ve eğitim aşamaları vardır. Sinama sürecinde en az on iki kişilik kefil (şahid) göstermek suretiyle, İmam huzurunda kutsal görevlerini yerine getireceğine, yol ilke ve kurallarına ters düşmeyeceğine dair ikrar (söz) alınır. İnanç ve töre kurallarını bilen din amcası belirlenir. Gencin, adayın “din amcası”nın belirlenmesinde adap, erkân ve kuralları içeren bazı kriterler vardır. Bu süreçle beraber bir anlamda aday ile amca arasında sosyal ve dinsel bir akrabalık bağı kurulur” (Güzel, 2018). Adaya, Nusayri akidesinin özünü oluşturan

“Sır” kavramı nakledilirken Nusayriler arasında bir sosyal sermaye inşa olur. Burada ilki açık fonksiyonken ikinci gizli fonksiyona tekabül gelir. Birey bu süreçte hem Nusayrilik’in ilkelerine uymayı hem de Nusayri toplumunun bir parçası olmayı başarır.

“Kapalı toplum, başka bir söyleyişle sır toplumu özelliği gösteren Nusayrilerde, sır kavramının başlangıcını, dine geçiş töreni oluşturmaktadır. Bu dine kabul töreni olduğu gibi, erkeklığe giriş töreni olarak da değerlendirilmektedir. Dini bilgi vermek için gerçekleştirilen bu tören, erkek çocuğun öğrendiğini uygulayacak ve öğrendiği bilgilerin değerini bildiği gibi, bildiklerini de sır olarak saklayabilecek yaşa geldiğinde yapılmaktadır. Törenler çocuğun yapısına ve kapasitesine göre 11 yaşında da yapılabildiği gibi, 15 yaşında da yapılabilmektedir. Genel olarak, bu dönem 11 yaş dönemine denk gelmektedir. Bu yaşın seçilme nedeni, yöresel deyişle “aklının erdiği ama aklının kaymadığı yaş” olmasıdır. Aklının kaymasıyla çocuğun cinsel konularla ilgilenmesi kast edilmektedir. Çünkü çocuk daha tam çocukluktan çıkmamış, ama ergenliğe de bu yaşta tam olarak girmemiştir. Yaş olarak da geçiş dönemidir bu nedenle “erginleme töreni” olarak da değerlendirilebilir” (Türk, 2002: 64). Ayrıca gelişim psikolojisi açısından da bireyin tam kimlik bunalımı yaşadığı döneme denk gelmektedir. Aileler bu yüzden erkek çocuklarının bir şekilde bu sürece dâhil olmasını isterler. Bütün bu nedenlerle “11 yaş ideal sayılsa da bunun 15 olması gerektiğini düşünüp çocuklara bu yaşta giriş töreni düzenleyen Nusayri kolları da bulunmaktadır. Eğer hastalık, yurt dışında olmak, ailenin istemeyip çocuğun kendisinin istemesi gibi nedenlerden dolayı bu tören çok daha ileri yaşlarda da yapılabilmektedir. Bu törenden geçmemiş, dini eğitimi ve Nusayrî inancına ait bilgileri almayan erkek çocuk, gerçek bir Nusayri sayılmamaktadır. Herhangi bir yerde karşılaşan Nusayriler, kişinin Nusayri olduğunu söylemesi ile ikna olmayıp, ancak bu törende öğretilen şifre (sır) kelimeleri sorduktan sonra, dini konularda sohbet etmektedirler. Bu tören, hem dini bilgileri öğretmek hem de Nusayri toplumunun dini yönden devamlılığını da sağlamaktadır” (Çağım, 2018: 11). Bu süreçte aynı zamanda disfonksiyonlar da gelişir. Yani grubun dışına düşmemek için birey amcalık tornasından geçerken kendi grubuna (Nusayrilik’e) sosyalleşmekte bu durum içinde yaşadığı genel toplumla oluşacak olan bağı da zayıflatmaktadır. Bu durum bireyde bir ikilemin oluşmasına neden olmaktadır. Örneğin Nusayri akidesinde/ öğretisinde kadının yeri bağnaz bir şekilde tasvir edilirken (Eskiocak, 1998: 82) akidenin dışına çıkıldığında özgürleşmiş bir kadın söz konusudur. Ayrıca kimliğin inşası ve sürdürümünde amcalık kurumunun sıkı bir şekilde takip edilmesi grup içinde değişmeye karşı ikili bir yapının meydana gelmesine de yol açmaktadır.

“Aile, oğullarının dini eğitim alacak olgunluğa geldiğine inanıldığında, önce eğitimi verecek olan Amca’nın kim olacağına karar vermektedir. Üç aşamalı törenlerden sonra Amca çocuğu alıp cemaat içinde götürdükten sonra -ki bu götürme o an için sembolik bir götürmedir- amca çocuğu önüne alarak, cemaat halkası içindeki yerlerine oturtur. Toplantı bitip yemekler de yendikten sonra, bu defa çocuk gerçek anlamda din Amcası ile gider. Bu üç tören ve bin yeminden sonra çocuğun yeteneğine göre değişen sürede, din amcasının evinde geçireceği süreç başlamaktadır. Çocuk dini bilgileri tam olarak öğrenene kadar din amcasının evinde kalmaktadır” (Çağım, 2018: 13).

Çocuk din amcasının evinde kalmakla beraber herhangi bir angaryaya tabi değildir. Fakat çocuk isterse onların ev işlerinde yardımcı olur.

“Amca her gün çocuğun kapasitesine göre değişen sayıda dua öğretmektedir. Bu öğrenilen dualar, her erkeğin kendisine ait mutlaka olması ve hayatı boyunca herkesten saklaması gereken, bir deftere yazılmaktadır. Bu defterin, yabancı herhangi birine özellikle Nusayri olmayan birine ve de Nusayri olsa dahi bir kadına gösterilmesi günahdır. Bu günah kadınlar tarafından da bilindiği için, hiçbir kadın kocasının, kardeşinin ya da oğlunun defterine bakmaz. Bu hem günah olduğu hem de bakanın kör olacağı inancındandır. Çocuk, öğrendiği duayı ezberledikten ve defterine yazdıktan sonra, ertesi gün bunları din amcasına ezberden okur. Başarılı bir ezber olmuşsa, din amcası çocuğa yeni dualar öğretir. Bir sonraki gün çocuk, yeni duaları da defterine yazdıktan sonra, din amcasının karşısında önce ilk öğrendiklerinden başlayıp, sonra yeni öğrendiklerini de okuyarak o günün öğretimini bitirir. Bu, bütün duaların ezberlenip, deftere yazılmasına kadar sürer. Son güne kadar çocuk, ezber okumaya ilk öğrendiği duadan başlayıp öğrenme sırasına göre, duaları son öğrendiği duaya kadar okumak zorundadır. Bu süreç, sadece dua okumak yazmak ve ezberlemekle geçmez. Aynı zamanda Nusayri inancının ayrıntıları, tarihi bilgileri, namaz kılma şeklinin öğretilmesi de bu süreç içinde gerçekleşir. Kişinin öğrenme kapasitesine göre din amcasının evinde kalma süresi değişmektedir. Bu eğitim sürecini başarıyla tamamlayan Nusayri genci, artık gerçek bir Nusayri sayılmaktadır ve dini toplantılara katılabilmektedir” (Çağınlar, 2018: 13-14).

Günümüzde yaşam koşullarının zorluğu, çocuğun okul durumu gibi nedenler dolayısıyla, son dini toplantıda din amcasının çocuğu götürme süreci sembolik olarak kalmakta, çocuk geceyi kendi evinde geçirmekle birlikte, her gün mutlaka din amcasının evine giderek, eğitimini sürdürdüğüne de rastlanmaktadır. Yine de bugün çoğunlukla tercih edilen, çocuğun din amcasının evine giderek, eğitimi sürecini bu evde geçirmesidir (Aslan, 2005: 105; ayrıca mülakatlar³).

Çocukla amca arasındaki bağ, eğitimin bitmesi ile bitmemektedir. Bu kişi yani din amcası bir ömür boyunca çocuğun ikinci babalığını yapmaktadır. Çocuk, babasına gösterdiği saygıyı, din amcasına da göstermektedir, göstermek zorundadır. O kişi baba gibi değer gördüğü için de dini amcakızıyla asla evlenemez. Çünkü yasal bir varis olmasa da çocuk din amcasının diğer çocuklarının da din kardeşi sayılmaktadır. Fakat adayın (tilmizin) kardeşleri din amcasının çocukları ile evlenebilmektedir. Bu konudaki yasak sadece din öğrenen çocuk için geçerlidir.

Çocuğun yaşamında bu kadar önemli olduğu için, din amcasının hastalığında yanında bulunmak, bayramlarda mutlaka ziyaretine gitmek zorundadır. Aynı şekilde din amcası da çocuğa dar gününde yardım etmek, evlilik gibi, askere gidiş gibi özel günlerinde de yanında olmak zorundadır. Bütün bu manevi bağlar nedeniyle aileler çocuklarına seçecekleri din amcasında oldukça titiz davranmaktadırlar. Aynı şekilde din amcası olacak kişiler de her

³ Bayan İ.M ve E.S.; bay K.S. ve İ.K.

kendisine din amcası olunmasını isteyen kişileri kabul etmemektedirler. Bir kişinin bir tek din amcası olurken, cemaat tarafından sevilen, dini bilgisi takdir edilen kişilerin 10-15 öğrencisi olabilmektedir. İşte bu şekilde genç dine girerken bir taraftan yeni sosyal sermayeler oluşurken genç de Nusayri kimliğini edinmiş olur. Özellikle bu süreçte öğrendiği dualar bu durumu pekiştirir. Örneğin "Nusayri dininden, Cundebi görüşünden, Cunbulani tarikatından, Hasibi akidesinden, Cilli inancından, Meymuni fihından olduğuma şahadet ederim" sözleri ve ayrıca "Ali'den başka ilah bulunmadığına şahadet ederim" (Turan, 1996: 16) sözüyle yapıldığı gibi. Bu ifadeler Nusayrilerin "Kitab-ı Mecmu" metninde dua olarak yer almaktadır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Nusayrilerdeki amcalık kurumu yalnızca dini akideye ilişkin bilgileri genç Nusayri erkek bireylere aktarmamaktadır, aynı zamanda toplumun gizli örgütlenmesini de sürdürmektedir. Amcalık kurumu, Nusayrilerin adeta eksen (mihver) kurumu gibidir. Amcalık kurumunun işleyişi sırasında yeni nesil Nusayri adaylarına sadece Nusayrilerce sır kabul edilen dini bilgilerin aktarılmasını sağlamaz aynı zamanda gence Nusayri kimliği de aktarılır. Çok eski zamanlarda Nusayriler yaşadıkları bölgelerde baskı altında yaşamalarından dolayı dini ibadet ve ritüellerini gizli yapmayı zorunlu hale getirmiş olabilir. Fakat bugün aynı baskıdan bahsetmek mümkün değildir. Fakat sır anlayışı bir gelenek haline geldiği için devam etmektedir. Bu durumda amcalık kurumunun hem negatif hem de pozitif gizli işlevleri gelişmektedir. Pozitif gizli işlevini kimlik edinme ve sosyal sermaye üretme olarak sayabiliriz. Fakat aynı uygulamalar bireyi bir taraftan cemaatine bağlarken diğer yandan genel toplumdaki kopmasına neden olmaktadır. Günümüz ihtiyaçlarını karşılamayan bu uygulama yeni nesil Nusayri gençlerin iç dünyalarında bir çatışma yaşamasına neden olmaktadır. Aidiyet düzeyinde Nusayriliklerini korusalar da zaten sır sürecinin oluşmasında meydana gelen "tev'il" ve "takiyye"nin varlığı gençlerin cemaatlerinden uzaklaşmasına neden olmaktadır. Hele ki kadınların amcalık kurumunun dışında tutulması onları daha çok olumsuz etkilemektedir. Bunlar da Nusayrilerdeki amcalık kurumunun disfonksiyonlarından sayılabilir.

KAYNAKÇA/REFERENCE

- Andrews, P. A., (1992), *Türkiye'de Etnik Gruplar*, çev: M. Küpüşoğlu, İstanbul: Tüzm zamanlar Yayıncılık.
- Aslan, C. (2005). *Fellahların sosyolojisi, Arapuşakları, Nusayrîler, Hasibiler, Kilaziler, Haydariler, Arap Alevileri*, Adana: Karahan Yay.
- Aslan, C. (2016). *Sosyolojiye giriş*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Aydın, M. (2017). *Kurumlar sosyolojisi*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Çağım, Z. (2018). "Adana'da çocuğa bağlı inançlar ile bunlara bağlı pratiklere genel bir bakış", Alıntı tarihi: 23 Haz. 2018.
http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/makaleler/zekiye_cagimlar_adana_cocuk.pdf
- Elwell, F. (2009). *Macrosociology: The Study of Sociocultural Systems*. Lewiston: Edwin Mellen Press.
- Eskiocak, N. (1998). *Yaratıcının Azameti ve Kuran'daki Reenkarnasyon*. 2. Basım. İstanbul: Can Yayınları.
- et-Tavil, M. E. G. (2000), *Arap Alevileri Tarihi: Nusayriler*, çev.: İ. Özdemir, İstanbul: Çivi Yayınları.

- Fiğlalı, Ethem Ruhi, (1986), *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri Tarihi*, 3. Basım, İstanbul: Selçuk Yayınları.
- Güzel, A. (2018). *Nusayrilik*. <https://www.turkedebiyati.org/forum/konular/855-nusayrilik> (24 Haz. 2011).
- Harris, W. (2005). *Levant: Bir kültürler mozaïği*, çev. E. Ertürk, İstanbul: Literatür.
- Kirman, M. A. (2016). *Din Sosyolojisi Sözlüğü*. Adana, Karahan Yay.
- Malinowski, B. (29912). *Bilimsel bir kültür teorisi*. Çev.: Saadet Özkal. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Maoz, Moshe, (1991), *Esad Şam'ın Sfenski*, çev.: Hakan Gündüz, İstanbul: Akademi Yayıncılık.
- Mason, R. St. (1988). *"The Society and its environment in Syria"*. Thomas Collelo (ed). The Country Studies/Area Handbook Series, pp. 49–105. Washington, D.C.: Federal Research Division, Library of Congress.
- Merton, R. K. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York: The Free Press.
- Merton, R. K., (1993). *Bir kuram olarak yapısal işlevselcilik: bir dönemin sonu?*. Margaret M. Polama *Çağdaş Sosyoloji Kuramlar* içinde. Çev.: Hayriye Erbaş. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Mullaoglu, M. (1998), *Nusayrilik Hakkında İddia, İsnad ve İtiraf lar ile Cevaplar*, Antakya: Kültür Bilişim İletişim Hizmetleri Ltd.
- Ortaylı, İ. et al., (1999), *Türkiye'de Aleviler, Bektaşiler, Nusayriler*, İslam İlimleri Araştırma Vakfı, No: 61, İstanbul: Bayrak Matbaası.
- Önder, A. T. (1999). *Türkiye'nin Etnik Yapısı*", Ankara: Önder Yayıncılık ve Pazarlama.
- Öz, M. (1999). *Türkiye'de Aleviler, Bektaşiler, Nusayriler*. İslam İlimleri Araştırma Vakfı, No:61. İstanbul: Bayrak Matbaası.
- Sinanoğlu, A. (1997). *Nusayrilerin İnanç Dünyası ve Kutsal Kitabı: Çağımızda Batınlık Örneği*, Konya: Esra Yayınları.
- Turan, A. (1996). *"Kitabu'l Mecmu'u'nun tercümesi"*, Ondokuz Mayıs Ün. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8, ss.5-18.
- Türk, H. (2016). *Dine giriş ritüeli olarak nusayrilerde amcalık geleneği*. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 31 (31), 13-20.
- Uluçay, Ö. (2001), *Tarihte Nusayrilik*, Adana: Hakan Ofset.
- Üzüm, İ. (2007). *"Nusayrilik"*. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 33: 270-274.
- Yiğenoğlu, Ç. (2001). *Tarihsel, toplumsal, dinsel yönleriyle Âlevi Nusâyiriler*", *Cumhuriyet*, 26 Mart 2001, s.7

Söyleşi/röportajlar yapılan kişiler (İsimlerinin açıkça ilan edilmesini istemediler):

- Ö.S. (Bayan, 54 yaşında) (12 Mart 2018), Kişisel Görüşme, Adana
İ.M (Bayan, 38 yaşında) (12 Mart 2018), Kişisel Görüşme, Adana
E.S (Bayan, 42 yaşında) (12 Mart 2018), Kişisel Görüşme, Adana
K.S (Bay, 42 yaşında) (11 Mart 2018), Kişisel Görüşme, Adana
İ.K. (Bay, 43 yaşında) (11 Mart 2018), Kişisel Görüşme, Adana

Extended Abstract

“Unclehood” Institution and its Functions in Nusayris

Nusayris, which is usually shown in Muslim communities, is also known as Arab Alawite. Nusairiness, which is described as the description of the creed, is a Shiite aristocracy originating from the Batinism. The most prominent features of Nusayris are The deification and apotheosis of Caliph Ali, the belief in the Khidr and the strength of the belief to the tomb, transmigration (tenasüh) or reincarnation, “declare” (tev’il) and “stealthiness” (Takiyye), Christian feasts and ceremonies are the tradition of being exposed and unclehood. The tradition of the unclehood is not only an instrument of culture (culture), it can also be seen as a ritual of transition to religion and an initiation to religion, where Nusairi boys are taught social behavior patterns and religious knowledge of Nusairi.

Often located in the eastern Mediterranean basin, Turkey Mersin, Tarsus, Adana, Iskenderun and Antakya and Samandag living in cities and rural areas, the main mass of Nusayris located in Syria's Latakia city and its around.

Religious knowledge and behaviour, such as every culture item, are transmitted to the individuals step by step by the socialization agents from the infancy. The aim of this work is examine and discuss "unclehood" institution of agents originally religious socialization in Nusayris who are Turkey's specific religious groups to the structural-functional sociology. The institution of unclehood had latent functions as well as manifest functions. It also has dis-functions.

The need for the work was derived from field research such as observation, interviews. Literature study is the main source of research. The study is a descriptive study and is not available for a future project.

According to Sociologist Merton, social structures have the latent functions as far as manifest functions. In addition, the functions of social structures can be also dysfunctions. In Nusayris, the secret idea which is religious character has dual functions. The notion of secrets protects the Nusairians from the external threat on the one hand, but on the other hand it also causes the Nusayris to unravel. For example, the presence of “declare” (tev’il) and “stealthiness” (Takiyye), which occur in the formation of the secret process, cause youth to move away from their congregations. Especially the exclusion of women from the institution of unclehood has a negative impact on them. They can be counted as dysfunctions. This process, which does not response the needs of today, causes a conflict in the inner world of the new generation Nusairi youth.

According to this study, the institution of unclehood in Nusayris does not transfer only the religious information to the young Nusairi male individuals, but also keeps the secret organization of the society at the same time. The institution of unclehood helps young individuals' candidate to be Nusayris to build identity. On the other hand, the institution of unclehood leads to social capital in Nusayris. But the young men Nusayris completed process

of uncleness does not take place the integration between Turkish community and themselves as the ideological. In this case, this leads to perception about a dysfunction of the institution of unclehood.

Nusayris are the basic components of Turkish society. But their functional integrity necessitates rethinking.

Keywords: Nusayris, Arab Alawi, Unclehood in Nusayris